

Іван
ФРАНКО

*Відрубність
Таличини*

- АВСТРИЙСЬКИЙ СПАДОК
 - ПОЛЯКИ І РУСИНИ
 - МОСКВОФІЛИ
- ГАЛИЧАНИ Й УКРАЇНЦІ
 - ЄВРЕЇ І РУСИНИ
- РОСІЯНИ Й УКРАЇНЦІ
 - УГОРЦІ Й УКРАЇНЦІ
- НАРОДНА ФІЛОСОФІЯ

Харків
«ФОЛІО»
2023

ЗНАЧІННЯ ІВАНА ФРАНКА

Коли перед нашими духовими очима уявимо собі загальний образ діяльності Івана Франка, побачимо, що вона була незвичайно велика, різнородна та всестороння. Автор поезій, повістей, оповідань, драматичних творів, творів для дітей і молоді, перекладач чужих літератур, дослідник народньої словесності, історик літератури, критик, публіцист з великим знанням політичних і суспільних наук, популяризатор майже в усіх областях науки, редактор, громадський діяч, бесідник і агітатор — отсе Іван Франко в освітленню своєї діяльності. Сам він сказав про неї на обході його 25-літнього ювілею ось що: «В усій своїй діяльності бажав я бути не поетом, не вченим, не публіцистом, а поперед усього чоловіком. Мені закидували, що я розстрілюю свою діяльність, перескакую від одного зайняття до іншого. Се було саме впливом мого бажання — бути чоловіком, освіченим чоловіком, не лишитися чужим у жаднім таким питанню, що складається на зміст людського життя. А пізнавши що-небудь, я бажав і всіх сил докладав довести й інших до того, щоб зацікавилися тим і розуміли се. Дехто звиняв мене тим, що важкі обставини життя, конечність заробітку спонукувала мене кидатися на різні поля. Але мені здається, що тут більше причинилася моя вдача, те гаряче бажання — обняти цілий круг людських інтересів. Може бути, що сей брак концентрації зашкодив мені як письменникові, але в нас довго ще будуть потрібні такі, як я, щоб розбуджували інтереси до духового життя і громадили матеріал, обтесаний бодай з грубого. Фундаменти

все так будуються; а тільки на таких фундаментах, на таких стінах може здвигнутися пишне, сміле склепіння».

Франко зовсім не сказав про себе забагато, коли назвав себе одним з тих, що «розбуджують інтерес громадянства до духового життя». Він справді весь час своєї діяльності старався зацікавити громадянство всіма сторонами людського життя, всіма проявами людського духа, виявляючи безприкладну всесторонність своїх духових інтересів, свого знання і свого таланту. Але сказав він про себе рішуче замало, зачисляючи себе до тих, що «громадять матеріал, обтесаний бодай з грубшого». Се правда, що в своїй діяльності брався він за всяку потрібну працю, не цурався «громадити матеріал, обтесаний бодай з грубшого», також тоді, коли до сього не примушували його обставини заробітку. Одначе побіч такого матеріалу залишив він у своїй письменській спадщині багато-пребагато річей, які мають вічну вартість для культури, які на все зостануться перлинами творчості людського духа.

Яко поет дав Франко українській літературі цілі скарби поетичної творчості, яка в поемі «Мойсей», написаній тоді, коли його талант у своїм розвитку досягнув ступінь найвищої зрілості, піднеслася на вершини геніальності. Лірика й епіка, теми любовні, історичні, політичні, суспільні, філософські — мають в нім однакового мистця. До нього українська поетична творчість розвивалася майже виключно під впливом народньої поезії, а проби йти за європейськими взірцями не переходили середньої міри. Він перший великий поетичний талант, який присвоює українській поезії європейські взірці, як щодо форми, так і щодо змісту. В історії української поезії побіч генія Шевченка стоїть талант Франка яко символ нового, вищого ступеня розвитку української поетичної творчості.

В оповіданнях і повістях дав Франко безліч чудових малюнків з життя нашого народу: селян, робітників, інтелігенції. Переважають в них і кількістю і красою образки з життя робочого народу. Йдучи за тогочасною європейською

школою реалізму в літературі, осяяний чоловіколюбними ідеями 19-го віку, малює він не тільки їх гірке життя, але також показує, що в тих простих, бідних і темних людей, прибитих темнотою, важкою працею і нуждою, є гарна, чиста людська душа, якій тільки не дають проявитися суспільні порядки.

Як у поезіях, так і в оповіданнях дав Франко повний, незнаний досі в українській літературі тип — тип жида, який виступає перед читачем в авреолі всіх гарних прикмет людської душі.

В області драми Франко тільки пробував своїх сил, неначе почувачи їх надмір. Та хоч драма не була його спеціальністю, однак й нашу драматичну літературу збагатив він творами з літературною вартістю.

У своїй літературній творчості обдарував Франко також малих читачів дитячого та хлоп'ячого віку творами, які треба поставити на перше місце в нашій літературі для дітей і молоді.

У науковій області спеціальністю Франка були дослідження над українською народньою словесністю й українським письменством. Тут він заяснив як першорядний фольклорист, історик і критик. І тільки жаліти треба, що він не досягнув у свій час університетської катедри, де міг би був свobodно розвивати свою наукову діяльність. Та все-таки успів він дати поважне число цінних студій, які здобули йому славу першорядного українського вченого.

Побіч власних творів присвоїв Франко українській літературі чимало скарбів чужих літератур, перекладаючи їх на нашу мову. Як сам творив, так і перекладав він найрізноманітніші річі: поезії, оповідання, повісти, наукові статті і т. ін. Найціннішими є переклади поетичних творів, які перекласти може тільки поет. Та для духового розвитку громадянства чимале значіння мають також переклади повістевой й наукової прози.

Що як письменник поклав Франко великі заслуги для вироблення й розвитку української літературної мови, се

розуміється само собою. В сій області важна була також його редакторська діяльність.

До вище вчислених родів письменства долучається незвичайно багата й всестороння публіцистична діяльність Франка, яка щодо кількості творить величезну більшість його письменської праці. Стоїть вона в тіснім зв'язку з цілістю його творчості, є тільки одною з її форм і почасти її синтезою. В поезії, оповіданню, повісти, драмі, науковім досліді творив Франко вартості тривкі, постійні, вічні; в публіцистиці поет, белетрист, учений давав синтезу своєї творчості для щоденного ужитку. Зокрема належить зазначити, що яко публіцист заслужив Франко, стараючися писати про наші справи в чужомовній пресі — польській, російській, німецькій. Його статті у віденському тижневику «Die Zeit» були перлами публіцистики й про них вдячно згадала віденська преса з приводу його смерті.

З індивідуального становища, зі становища літературної слави публіцистична діяльність Франка була безперечно дробленням його таланту. Але з суспільного становища була вона великою громадською службою, яка свідчить, що великий письменник і вчений був також великим громадянином. Для нього мало було творити вічні вартості, — він кидався у вир щоденного життя, де публіцистика була в нього оружжям щоденної боротьби за ідею.

Коли Франко схарактеризував ріжнородність і всесторонність своєї діяльності яко змагання бути людиною, ми на основі його діяльності можемо назвати його великим громадянином. У ній присвічувала йому одна ідея, ріжні роди її були тільки способами до одної цілі: вести український народ шляхом всесвітнього, загальнолюдського поступу.

Став Франко до сеї громадянської праці як один з творців і провідників напруму, який в історії нашого національного розвитку одержав назву радикалізму. Сей наш радикалізм, під яким розуміємо рух, що розпочався пропагандою Драгоманова й викликав серед українського громадянства в Галичині глибокі переміни поглядів і способів громадянської

діяльності в усіх областях громадянського життя, — се неначе друге українське національне відродження. Як Котляревський і Шашкевич творці українського відродження тим, що ввели в літературу народню мову, так радикалізм відродив наше національне життя тим, що ввів у нашу літературу, в нашу політичну думку, в наше розуміння суспільних відносин, в наші культурні змагання новий ідейний зміст, нові поняття, які осягнула в своїм розвитку Європа, поняття, в основу яких лягло змагання до всестороннього розвитку народньої маси як основи суспільного життя.

Під політично-суспільним оглядом став наш радикалізм в особах своїх найвизначніших представників під прапором соціалізму, який увійшов також до програми радикальної партії. Одначе пропаганда соціалізму се тільки один з проявів діяльності українського радикалізму. Притім соціалізм українських радикалів не був зовсім одноцільною доктриною. Драгоманів уважав себе анархістом Прудонівської школи, Франко в своїм соціалізмі був еkleктиком, з молодших одні були марксистами й заклали соціально-демократичну партію, інші, ті, що помагали творити національно-демократичну партію, перестали вірити в правдивість соціалістичних доктрин, вкінці ті, що досі творять радикальну партію, хоч мають в своїй програмі соціалізм, і теоретично і в практиці відстали від соціалізму.

Заслуга українського радикалізму в справі соціалізму лежить в тім, що творці і провідники радикалізму перші ввели в нашу політичну літературу поняття соціалізму, привчили громадянство ставитися до соціалізму не як до «злочинної утопії», тільки як до поважної суспільної проблеми. А те, що зостало з тої соціалістичної пропаганди українських радикалів яко цінний набуток української політики, се переконання про потребу глибоких демократичних політично-суспільних реформ.

Та сим далеко не вичерпується діяльність і заслуги радикалізму. Адже Драгоманів розпочав свою пропаганду в Галичині від критики нашої тодішньої літератури, від вказівок,

як треба збирати й науково використовувати етнографічний матеріал, що треба читати з європейських літератур, аби знайти вірний шлях для розвитку української літератури, від боротьби з церковним авторитетом у літературних, наукових і політичних справах і навіть — з огляду на москвофільство — від доказування потреби вживання народньої мови в літературі. А в політично-суспільних питаннях Драгоманів — хоч сам був соціалістом — не переставав вказувати, що між західноєвропейським соціалізмом і обломками консервативно-клерикального світогляду тодішньої нашої інтелігенції в Галичині є ще просторе поле демократизму з його змаганнями до політичних і суспільних реформ, на якім можуть працювати для народу всі ті, кому соціалізм видасться занадто крайнім або утопійним напрямком.

Сі уваги вистають, щоб показати, що український радикалізм обіймав усі явища духового життя народу. А дослід над нашим розвитком показує, що скрізь викликав він глибокі переміни, так, що тепер в усіх областях нашого життя можна знайти елементи, які в наше життя вніс радикалізм.

Як один з творців і провідників українського радикалізму Франко своїм великим талантом найбільше причинився до тих перемін, які радикалізм викликав у життю нашої суспільності.

Виступаючи з своєю пропагандою в Галичині, Драгоманів хотів був поставити свою девізою «*destruam et aedificabo*» (зруйную і збудую), однак признав її занадто смілою і тому змінив її на: «*destruam et aedificabitis*» (зруйную, а ви збудуєте). Тою первісною девізою Драгоманова можемо найліпше схарактеризувати діяльність Франка: се було справді руйнування й будування, руйнування старого й будування нового, яке означає новий, вищий ступінь в нашій національній розвитку. Завдяки своєму великому талантові будовав Франко те нове в усіх областях духового життя народу, зоставляючи скрізь печать свого духа.

Ведений реформаторським запалом, почасти також заставлений обставинами, Франко не обмежував своєї діяль-

ності на український народ. Він вірив у перемогу своєї ідеї, вірив, що вона принесе нове життя його народові й, щоб прискорити прихід тої хвили, не жалів праці також для польського громадянства, думаючи, що коли його ідея там затріумфує, тоді поляк перестане бачити свій національний обов'язок в обороні польського панування над українським народом. Ведений сею вірою, Франко поклав чималі заслуги для розвитку соціалізму серед поляків, не щадив праці, щоб покликати до життя й поставити на ній польську трудову партію, працював не тільки як чорнороб, але також в ім'я ідеї в польській пресі. І не була се фраза, тільки дійсне признание заслуг, яким закінчив посмертну згадку про Франка «Kurjer Lwowski», пишучи: «Честь пам'яті письменника, який також польське письменство збагатив своїм пером!»

Ми бачили, як ся частина діяльності Франка покінчилася, і чули його власні слова про той кінець. Якщо літературний критик Міцкевича міг Франко під враженням хвили бути несправедливий. Але чи він сам не був зраджений? Чи не зрадила його віра його в те, що працюючи для польського громадянства, працює для свого власного народу, чи не зрадили його польські товариші праці, польське громадянство, для якого він працював? Ті польські гурти, яких він уважав своїми товаришами по ідеї, зростали — також завдяки його праці — в силу та значіння. Але рівночасно з сим займали вони щораз більше вороже, непримирливе становище супроти змагань українського народу до самостійного життя. І коли польський соціально-демократичний публіцист Гекер у краківській «Naprzod-i» в посмертній статті про Франка підносить, що Франко в соціалістичнім катехизмі з 1878 р. «став на становищі незалежності Польщі», — то дух Франка міг би йому відповісти з-за могили: «Так, я був за вільною Польщею, але ви, польські соціалісти, мої товариші по ідеї й праці, зрадили мене й хочете, щоб Україна була невольницею вашої вільної Польщі!»

Про політично-суспільні погляди Франка вже сказано, що він у своїм соціалізмі був еkleктиком. Не належав він до

ніякої соціалістичної школи, ані не витворив своєї власної доктрини, тільки робив вибір з різних соціалістичних доктрин. Ще найбільше підходив би він до тих напрямків у соціалізмі, які під окликом протесту проти односторонності марксизму виявилися як «ревізіонізм» у Німеччині, «реформізм» в Англії і т. ін. Під кінець своєї політичної діяльності своєю участю в заснуванні національно-демократичної партії зазначив він, що не стільки прикладає ваги до форми суспільного устрою в будучності, скільки до змагань до політично-суспільних реформ у межах сучасної можливості.

В історії української культури в Галичині Франкови належить перше місце яко борцеві за волю думки проти церковного авторитету в духовім розвитку нації.

У процесі витворювання свідомості єдності української нації Франко займає визначне місце не тільки яко великий таланти, творчість якого стала духовим добром цілої України, але також яко свідомий пропагатор єдності окремих частей України для спільної праці. Вплив Драгоманова на його галицьких однодумців зазначився і тут корисно. Вже сама особа Драгоманова була неначе символом єдності російської й австрійської України; Драгоманів старався також, щоб дійсні зв'язки між його однодумцями по обидва боки кордону вдержувалися й міцніли. Ми бачили, як Франко особисто їздить до Києва, щоб зорганізувати видавництво журналу, як за гроші київських Українців видає в Галичині річи, які не могли б тоді знайти місця в інших українських видавництвах у Галичині, як «Народ» також користується поміччю російських Українців. Почуття єдності української нації знаходить вислів і в поетичній творчості Франка. Між його патріотичними віршами знаходимо вірш «Розвивайся, ти високий дубе», написаний 17 марта 1883 р., якого початкові строфи звучать:

«Розвивайся, ти високий дубе,
Весна красна буде!
Розпадуться пута віковії,
Прокинуться люде.

Розпадуться пута віковії,
Тяжкії кайдани,
Непобіджена злими ворогами
Україна встане.

Встане славна мати Україна
Щаслива і вільна —
Від Кубані аж до Сяну річки
Одна, нероздільна».

«Вільна, від Кубані аж до Сяну-річки одна, нероздільна Україна» — се не тільки поезія, се вже ясне означення політичних границь й ідеалу політичної незалежності українського народу.

Інший патріотичний вірш Франка: «Не пора, не пора, не пора Москалеви й Ляхови служити» став одною з українських національних пісень.

Громадянські заслуги Франка не вичерпуються його безпосередньою громадянською діяльністю; він в усіх областях своєї діяльності був громадянином, стараючися красою й силою свого слова збудити громадянські почуття, запалити до громадянської праці. Не в тім тільки його великість яко громадянина, що він проповідував означені громадянські ідеали, — се роблять також інші, — але в тім, що він віддав для сеї проповіді свій великий письменницький талант, ту велику силу й красу слова, яка чарує серця й уми. В сім саме лежить велике громадянське значіння красного письменства та його великих мистців — таких, яким був також Франко.

Коли б діяльність Франка розложити на складові частини й оцінювати кожду часть зокрема, — то кожда з них вистала б, щоб її творця признати великою людиною. Уявм собі Франка тільки яко поета, або як автора оповідань і повістей, або яко дослідника української народньої словесності й українського письменства, або яко громадянського діяча й публіциста, — в кожній з сих областей перейшов би він до історії як найвизначніший або один з найвизначніших людей свого часу.

Коли ж візьмемо на увагу, що все те творить образ діяльності одної людини, то сміло можемо назвати Франка найбільшим з сучасних синів України, виїмковим явищем всесторонньої сили людського духа, постаттю, що навіки яснітиме в історії нашого розвитку величчю й безсмертністю своїх діл, які будуть невичерпаним джерелом духових вартостей для грядущих і грядущих поколінь українського народу.

Михайло Лозинський¹

¹ Народився 30.06.1880 р. у с. Бабині на Станіславщині. Закінчив Віденський університет (1912), працював юристом, був активним діячем Русько-української радикальної партії.

Тривалий час співпрацював з часописами «Діло», «Гасло», «Громадська думка», «Рада», «ЛНВ», де опублікував багато статей на політичні та літературні теми, а також перекладів. Поезії публікував у альманахах «Багаття» й «Нова Рада». Окремо вийшла збірка «Любов-туга» (1901).

У 1918—1919 М. Лозинський був секретарем закордонних справ уряду ЗУНР. З 1921-го до 1927 р. обіймав посаду професора міжнародного права Українського вільного університету у Празі. У 1927 р. переїхав до Харкова, завідував кафедрою права Інституту народного господарства.

Написав підручник «Міжнародне право», опублікував кілька брошур і статей, присвячених становищу в Західній Україні та міжнародним проблемам. Друкував публіцистику у «Червоному шляху». У 1930—1933 рр. працював професором Інституту радянського будівництва та права.

21.03.1933 р. його арештували, звинувативши в участі в «Української військової організації». 23.09. М. Лозинського засудили на 10 років таборів. Покарання відбував на Соловках. 9.10.1937 р. його засудили до страти. 3.11.1937 р. він був страчений у урочищі Сандармох у Карелії. Також були страчені усі його три сини.

Стаття публікувалася у «Вістнику Союзу визволення України» (01.07.1917).

АВСТРІЙСЬКИЙ СПАДОК

ЗАДУШНІ ДНІ У ЛЬВОВІ 1848 р.

Саме сьогодні (1 падолиста 1888) минає 40 літ від пам'ятного бомбардування Львова. Не давній час, а все-таки тодішні події так неподібні до того, що бачимо тепер, що, справді, іноді вірити не хочеться. Не забуваймо, що задушні дні у Львові 1848 р. важна та фатальна дата в історії Галичини. Бомбардування Львова і спричинена ним перемога реакції були першою й останньою рішучою перемогою нівеляторського централізму над самостійним розвитком Галичини. Система Меттерніха, що перед тим, до марта 1848 р. налягла була на Галичину та цілу Австрію, мов густа мряка, по грізних бурях наполеонівських війн, була подекуди елементарним нещастям, а не перемогою. Те, що настало по останнім днях жовтня та першим падолиста 1848 р., мало зовсім інший характер. Користаючи хоч би з позорів опору, централізм нагрянув і з окликом «*Vae victis!*» систематично ламав відразу видні парості, що розвивалися були в часі пам'ятної «весни народів», а дедалі йшов усе глибше, добирався до коріння, до серць і умів. Те, що сьогодні в нас шириться під сумними назвами сервілізму, браку цивільної відваги, трусливості, благородної денунціації і т. п., все те в значній часті плоди та наслідки перемоги, віднесеної 1 падолиста 1848 р. генералом Гаммерштайном над Львовом.

Мають те до себе перемоги брутальної сили, що зразу родять обурення та завзяття, потім сум і зневіру, а пізніше, як іржа, перегризають слабші уми до шпіву кісток, перетравлюють їх кров і нерви, переміняють їх людську сутність. Що спочатку не одному видавалося актом сумної та осоружної кінечності, хвилиним схиленням карку перед хуртовиною, з якою

годі боротися, з часом робиться привычкою, принципом, точкою виходу цілої приватної та публічної політики. Сим способом ми дожили до таких явищ, що люди, які перед 40 роками в'їздили до Львова в тріумфі, тягнені або несені через молодіж, зі свіжими знаками ланцюгів Шпільберга та Куфштайна на руках і ногах, — ті самі люди тепер числяться до провідників «пожарної сторожі», що своєю головною метою ставить гасити дух свободи; що люди, які перед 40 роками стояли на чолі самостійного руху та підписували свої імена під прокламаціями, що починалися від слів: «Wolność! Równość! Braterstwo!» — сьогодні, мов ті похилені воли в ярмі, ступають скромно під окликом: «Przy tobie, Panie, stoimy i stać chcemy!», розбиваються за конфесійними школами і признають корчму національними святощами, на які шарпатися можуть тільки безбожники, гайдамаки та тромтадрати.

Тому думаю, що трохи докладніше представлення тої сумної події, крім чисто історичного інтересу, не позбавлене буде також інтересу сучасного, як причинок до характеристики людей та політичних течій, яких вплив у теперішній хвилі не лише не належить до минувшини, але навпаки, здається чимраз дужчає.

Аби зрозуміти причини та значення кривавої катастрофи в задушний день 1848 р., треба хоч побіжно кинути оком на всю історію того року, особливо на ті її хвили, що шуміли та ломалися в нашім краю.

Страшна катастрофа 1846 р. порушила до глибини галицьку суспільність, та не пригнобила її духу. Не було спокою в Галичині ані в р. 1846, після різні, ані в р. 1847, коли день страчення Вісньовського та Капусцінського у Львові мало що не стався днем кривавої демонстрації та розливу крові на львівському бруку. Незадоволення та якесь глухе дождання кипіло в умах і не давало їм завмирати.

Тому не диво, що «мартова буря» 1848 р., скоро тільки зірвалася у Відні, зараз майже зі скорістю електричного току перебігла до Галичини і викликала вуличні демонстрації 19, 20 і 21 марта, повні нечуваного в історії Львова запалу. Здавалося наразі, що вся Галичина в тій хвилі розпалася на два

протівні собі та ворожі табори; в однім таборі був увесь народ без різниці станів та віросповідань, скуплений під гаслом: свобода, рівність і братерство, а в другім були креатури Меттерніха, або, як тоді говорено: реакція, бюрократія та камарилья. Здавалося також у першій хвилі, що той другий табір на всіх точках поражений і погромлений впливом революції і незабаром мусить розпастися та щезнути безслідно.

Тим часом ті погляди вже по перших днях упоєння показалися злудними. Народний табір зовсім не був такий одностайний та однодушний, як се здавалося в першій хвилі. Поперед усього саме міщанство львівське, що в тих рухах на позір брало дуже живу участь, далеке було від того розуміння справи, яке мали проводирі руху, а особливо від охоти боротися за свободу або хоч би тільки сміло та мужньо боронити того, що вибороли вже інші. Добру ілюстрацію поглядів того міщанства, а особливо заможної, «реальностевої» його часті, тобто властителів домів та ґрунтів, дають безіменні записки одного міщанина, списані на великій аркуші паперу і переховані в бібліотеці ім. Оссолінських (рукоп., ч. 2439), із якого подаю тут важніші уступи в перекладі.

«У вівторок 21 марта 1848. Від самого ранку студенти та голота зібралися в числі коло 500 осіб і по шість у ряді парами ходили по вулицях, викрикуючи: «Wiwat, niech żyje Polska!» Коло 10 год. зібралися всі у губернатора і станули перед палатою, голосно домагаючися оружжя, аби видано його академікам та технікам. Коло 4 год. збіглися студенти та голота перед магістрат і кричали перед одвахом (будинком головної місцевої військової коменди, «Hauptwache»), аби військо носило білі кокарди, так як ми всі, і аби військо присягло їм на вірність, або нехай зложать оружжя і віддадуть їм. У тій хвилі військо обступило середмістя від дерев'яної торговлиці коло Валів, перед домініканську дзвіницю, коло арсеналу, просто коло другого обік жидівської школи, коло Стадіона (губернаторської палати) просто як фаерпикета (будинок огневої сторожі) аж до плацкоменди, вниз коло Бернардинів аж до площі Фердинанда (тепер Маріяцької), а потім аж до театру Скарбка, де був кінець. Перед одвахом станули гусари

(на конях) і піхота фронтом, а та голота з оружжям до 200 карабінів у порядку ходили по ринку. Нарешті ті студенти, коли побачили військо, зупинилися, а каноніри поздіймали дашки з гармат при одваху, і намірили до вулиці. Тоді в ринку зробився великий перестрах, так що всі sklepi позамикано і серед народу зробилося велике замішання. Комісар поліції Гіршберг потиху в уніформі ходив тайком по місті і пошепки просив людей, аби замикали sklepi та не випускали домашніх. Так воно й сталося, і аж до 8 год. вечором доми та камениці були позамикані. Якийсь Білінський приступив до гармати і ліг на ній, але інші взяли його, і він пішов із ними. На другий день о 7 год. рано його взяли до поліції».

«Дня 22 марта. Добжанський одурів і його взяли з дороги. Того дня була варта, академіки стояли з оружжям при школі (університеті), і приліплювали картки по місті, аби господарі, майстри та родичі не випускали нікого з домів, аби не було збіговища».

Як бачимо, з тих записок можна вчитати, що хто хоче, тільки не симпатію до вуличних розрухів, ані розуміння їх значення. Цікаве тут також те, що військова тактика вже в марті була така сама, як пізніше в жовтні, а становище війська, що облягало середмістя в часі бомбардування, було таке саме, яке в своїй записці подав «славетний» львівський міщанин.

Та се був тільки початок. Кожний день приносив нові роздвоєння в таборі «народовім»; кожде нове питання, що виринали в тій повені змін, родило різні погляди, зачіпало суперечні інтереси. Перша кість незгоди, се було питання знесення панщини та увільнення мужиків, питання, агітоване в Галичині ще від р. 1833, а на перший план висунене в початку нещасливого р. 1846. Демократи-теоретики, світліше міщанство та часть земельних властителів були за негайне увільнення люду та за дарування панщини. В тім дусі розпочала агітацію свіжо зав'язана Rada Narodowa. Та значна часть шляхти нерадо дивилася на сей «вибрик доктринерства», або була йому зовсім противна. Обіжники Rady Narodowej, де-не-де виконувані, паралізували органи губернiальні, а тим часом сам уряд постарався перебігти поляків і зніс панщину,

ЗМІСТ

Значіння Івана Франка. <i>М. Лозинський</i>	3
---	---

АВСТРІЙСЬКИЙ СПАДОК

Задушні дні у Львові 1848 р.	15
Лук'ян Кобилиця. <i>Епізод із історії Гуцульщини в першій половині XIX в., написав д-р Іван Франко</i>	26
Відрубність Галичини	67
Найновіший галицький вибір	74
Зміна системи	88
З гостювання у Празі	105

ПОЛЯКИ І РУСИНИ

Наш погляд на польське питання	123
Дещо про польсько-українські відносини. <i>Відповідь п. Т. Романовичу на статтю «Хатні справи українців»</i>	142
Поляки і русини	166
Теперішня хвиля а русини	181
Лекції ненависти	187
Селянський рух у Галичині	193

МОСКВОФІЛИ

Чи вертатись нам назад до народу?	213
Наше москвофілство	225
Іван Наумович	234
Галицьке українофілство. <i>Відповідь на «Уваги русина»</i>	245
Баламутства в українській справі	251

ГАЛИЧАНИ Й УКРАЇНЦІ

Між своїми. Епізод із взаємин між галичанами й українцями 1897 р.	257
З новим роком (1897)	284
Критичні письма о галицькій інтелігенції	297

ЄВРЕЇ І РУСИНИ

Жидівська держава	321
Мої знайомі жиди	325

РОСІЯНИ Й УКРАЇНЦІ

Катков і українофілство	341
До відома панів чехів	344
Університети в Росії	348
Два панславізми	373
«Свободная Россия»	376
Подуви весни в Росії	382
Українська трибуна в Росії	414
Сухий пенъ	422

УГОРЦІ Й УКРАЇНЦІ

І ми в Європі. Протест галицьких русинів проти мадярського тисячоліття	429
Чиста раса	442

НАРОДНА ФІЛОСОФІЯ

Людові вірування на Підгір'ї	459
Сожжение упырей в с. Нагуевичах в 1831 г.	528

ПРИМІТКИ	547
---------------	-----